

INNEHÅLL

Gener och tropikhjälmar	II
Kringresande i Kenya	35
Landet med sjön	49
Skolan bland bergen	69
Avsked från Afrika	79
Under Salisburys spira	91
En engelsk sommars slut	115
Skolan vid floden Nene	125
Drömska spiror	155
Lärling i Oxford	177
Drömtid på västkusten	211
Datorfixering	221
Beteendets grammatik	249
Den odödliga genen	265
Tillbakablick på vägen	295
Om författaren	303
Tack	307
Text- och bildkällor	308
Register	311

GENER OCH TROPIKHJÄLMAR

”Trevligt att råkas, Clint.” Den vänliga passkontrollanten kände uppenbarligen inte till att briter ibland ges ett släktnamn före det tilltalsnamn som föräldrarna har valt. Det var aldrig meningen att jag skulle kallas något annat än Richard, på samma sätt som pappa alltid varit tänkt att kallas John. Det första förnamnet Clinton glömde vi bort, precis som våra föräldrar avsett. För mig var det aldrig annat än ett futtigt irritationsmoment som jag gärna varit utan (trots att jag av en händelse kom på att det ger mig samma initialer som Charles Robert Darwin). Men USA:s departement för inrikes säkerhet hade ingen av oss räknat med. Där tyckte man inte att det räckte att skanna skor och ransonera tandkräm, utan dikterade också att var och en som reser in i landet måste göra det under sitt första förnamn, exakt som det står skrivet i passet. Alltså blev jag tvungen att ge upp min livslånga identitet som Richard och döpa om mig till Clinton R. Dawkins när jag bokade biljett till USA, och – förstås – när jag skulle fylla i alla viktiga blanketter: de som kräver att man uttryckligen förnekar att man reser in med syfte att upphäva konstitutionen med våld. (”Enda skäl för besöket”, löd brittiske programledaren Gilbert Hardings svar – den sorts lättsinniga skämt som man blir inburad för numera.)

Clinton Richard Dawkins är alltså det namn som står på min födelseattest och i mitt pass, och pappa hette Clinton John. Det slumpade sig så att han inte var den ende C. Dawkins som omnämndes av *The Times* som

pappa till en pojke född på Eskotine-kliniken i Nairobi i mars 1941. Den andre var pastor Cuthbert Dawkins, anglikansk missionär och inte släkt med oss. Min förvånade mamma mottog en ström av gratulationer från biskopar och präster i England, som var helt obekanta för henne men ändå hade vänligheten att nedkalla Guds välsignelse över hennes nyfödde son. Huruvida de vilsekomna välgångsönskningarna avsedda för Cuthberts son fick några positiva effekter för min del är omöjligt att veta. Däremot vet vi att han blev missionär som sin far och att jag blev biolog som min. Än i dag skojar mamma om att jag kanske är den där andre, men tack och lov kan jag konstatera att det inte bara är de fysiska likheterna med pappa (se bildarket) som gör mig övertygad om att jag inte är någon bortbyting, och att jag aldrig varit ämnad för kyrkan.

Clinton blev ett återkommande namn inom släkten Dawkins sedan min farfars farfars far Henry Dawkins (1765–1852) gift sig med Augusta, dotter till generalen sir Henry Clinton (1738–1795) som, i egenskap av britternas högste befälhavare i Nordamerika från 1778 till 1782, var medansvarig för förlusten i amerikanska frihetskriget. Omständigheterna kring giftermålet får släkten Dawkins erövring av hans namn att framstå som rätt fräck. Följande utdrag är hämtat från en skildring av Great Portland Street, där general Clinton bodde.

År 1788 rymde hans dotter från denna gata i en hydroska tillsammans med mr Dawkins, som undgick att bli förföljd genom att låta placera ut ytterligare ett halvdussin hydroskor i gathörnen som omgav Portland Place, med instruktion att köra därifrån så snabbt som möjligt, var och en åt skilda håll ...¹

Jag önskar att jag kunde återropa den här prydnaden på vårt släktvapen som inspirationskälla till Stephen Leacocks lord Ronald, som "... kastade sig på sin häst och red iväg som en vansinnig i alla riktningar". Jag

¹ H. B. Wheatley & P. Cunningham: *London Past and Present* (London: Murray, 1891), vol. 1, s. 109.

känner mig dessutom lockad av tanken att jag kanske har ärvt en del av Henry Dawkins påhittighet – för att inte tala om hans glöd. Men det är inte särskilt sannolikt, eftersom bara en 32-del av mitt genom kommer från honom. En 64-del kommer från general Clinton själv, och någon dragning till det militära har jag aldrig visat. *Tess av d'Urberville* och *Baskervilles hund* är bara två av många exempel inom skönlitteraturen där arvet från avlägsna förfäder gör sig påmint på nytt, något som bortser från det faktum att andelen gemensamma gener minskar med hälften för varje generation och därmed avtar exponentiellt – eller åtminstone skulle göra det om nu inte släktingar gifte sig med varandra, vilket blir vanliga- re ju mer avlägset släktskapet är. Alltså är vi alla mer eller mindre avlägs- na släktingar till varandra.

Ett märkvärdigt faktum, som man kan bekräfta riktigheten i utan att ens behöva resa sig från fåtöljen, är att om man färdades tillräckligt långt till- baka med hjälp av en tidsmaskin så skulle varje individ man råkade på som hade nu levande ättlingar vara anfader till alla som lever i dag. När ens tidsmaskin färdats tillräckligt långt tillbaka i tiden är var och en som man möter en anfader antingen till alla som lever 2013, eller så till inge- en alls. Med hjälp av metoden *reductio ad absurdum*, som matematiker- na älskar, inser man att det måste förhålla sig så med våra fisksläktingar från devonperioden (du och jag stammar med nödvändighet från samma fisk, eftersom det helt osannolika alternativet är att din fisks avkomling- ar och min fisks avkomlingar har levt kyskt åtskilda i över 300 miljoner år men fortfarande kan para sig med varandra). Det enda som är oklart är hur långt tillbaka man behöver färdas för att kunna tillämpa resone- manget. Uppenbarligen inte så långt tillbaka som till våra släktingar fis- karna, men hur långt? Med ett raskt hopp över kalkylens detaljer kan jag berätta att om drottning Elizabeth är ättling till Vilhelm Erövraren så är du förmodligen det också (för egen del – om vi nu bortser från eventuel- la oäktingar – är jag säker på saken, vilket de flesta med dokumenterad släkthistoria kan vara).

Henry och Augustas son, Clinton George Augustus Dawkins (1808–1871), var en av de få inom släkten som faktiskt använde namnet Clinton. Och i den mån han hade ärvt något av sin fars glöd var han nära att mista den 1849, under ett österrikiskt bombardemang mot Venedig, där han var brittisk konsul. Jag har en kanonkula i min ägo, monterad på en sockel med en inskription på en mässingsplatta. Jag vet inte vem som har författat inskriptionen och inte heller hur tillförlitlig den är, men hur som helst följer här min översättning (från franska, dåtidens diplomatspråk):

En natt när han låg till sängs genomborrades sängkläderna av en kanonkula som passerade mellan hans ben, men lyckligtvis inte vållade honom mer än ytliga skador. Jag uppfattade till en början detta som en rövarhistoria men blev senare förvissad om att den hade sanningsenlig grund. Hans schweiziske kollega träffade honom efteråt i den amerikanske konsulns begravningsståg, och då bekräftade han skrattande de faktiska omständigheterna och sa att det var just av det skälet som han haltade.

Hotet som min förfaders vitala delar undgick med en hårsman uppenbarade sig innan han haft tillfälle att använda dem, och det känns frestande att förklara min egen existens med ett utslag av ballistisk tur. En liten bit närmare Shakespeares kluvna rättika, och ... Men min existens hänger faktiskt, precis som din och brevbärens, på en betydligt tunnare tråd än så. Den är en följd av hur allt som inträffat ända sedan universums födelse har varit ordnat i tid och rum. Händelsen med kanonkulan är bara ett dramatiskt exempel på ett mycket mer generellt fenomen. Som jag formulerat det tidigare hade ingen av oss funnits till om inte den andra dinosaurien till vänster om den höga kottepalmen hade råkat nysa och därmed misslyckats med att få fast den lilla näbbmusliknande varelse som är alla däggdjurs upphov. Vi bör alla betrakta oss själva som utsökt osannolika. Med facit i hand kan vi jubla över att vi faktiskt finns till.

C. G. A. ("Kanonkulan") Dawkins son Clinton (senare sir Clinton) Edward Dawkins (1859–1905) var en bland många i släkten Dawkins som studerade vid Balliol College i Oxford. Han befann sig där vid rätt tillfälle för att bli förevisad i en av dikterna på det speciella versmåtten förknippat med colleget som publicerades första gången 1881, under titeln *The Masque of Balliol*. Under vårterminen det året skrev och tryckte sju studenter rimmade dikter som drev med olika personligheter vid lärosätet. Mest känd är hyllningen till rektorn Benjamin Jowett, skriven av H. C. Beeching som senare blev domprost i Norwich Cathedral:

First come I, my name is Jowett.
 There's no knowledge but I know it.
 I am Master of this College,
 What I don't know isn't knowledge.

Mindre fyndig, men för mig likafullt fascinerande, är den om Clinton Edward Dawkins:

Positivists ever talk in s-
 Uch an epic style as Dawkins;
 God is naught and Man is all,
 Spell him with a capital.

Fritänkare var rätt sällsynta under den viktorska epoken, och jag önskar att jag hade fått träffa min farfars farbror Clinton. Som barn träffade jag däremot två av hans yngre systrar, som då var i hög ålder. En av dem hade två hembiträden som kallades vid efternamn, vilket jag inte alls förstod mig på: Johnson och Harris. Hur man ska tolka det där med "episk stil" förstår jag nog inte heller.

Jag tror att sir Clinton senare ställde upp med pengar för att min farfar, hans brorson Clinton George Evelyn Dawkins, skulle få komma till Balliol, där han inte tycks ha gjort så mycket annat än att ro. Det finns

ett fotografi av farfar där han rustar sig för att ge sig ut på floden som på ett ljuvligt sätt förmedlar stämningen i Oxford en högsommardag vid 1900-talets början. Scenen hade kunnat vara hämtad ur Max Beerbohms *Zuleika Dobson*. De hattprydda gästerna står ute på ett flytande båthus av det slag som roddföreningar vid college haft sedan urminnes tider. I dag har de ersatts av mer robusta byggnader i tegel uppe på land. (Ett eller ett par av de gamla båthusen håller sig fortfarande flytande – alternativt står på grund – som husbåtar sedan de bogserats till viloplatsen bland rörhöror och doppingar i vattendragen kring Oxford.) Likheten mellan farfar och två av hans söner, pappa och min farbror Colyear, går inte att ta miste på. Att släktingar liknar varandra till utseendet är något som fascinerar mig, även om likheten avtar snabbt i takt med att nya generationer kommer till.

Farfar var fäst vid Balliol och lyckades bli kvar där betydligt längre än den tid som studenter normalt tilldelades för att klara grundutbildningen – med den enda ambitionen, misstänker jag, att få fortsätta ro. När jag hälsade på honom sedan han blivit gammal var college det samtalsämne han helst uppehöll sig kring, och han ville hela tiden förhöra sig om huruvida vi fortfarande använde det tidiga 1900-talets slanguttryck (jag fick ständigt upprepa att vi inte gjorde det): ”mugger” för lärare, ”wagger pagger” för papperskorg och ”Maggers’ Memogger” för Martyrs’ Memorial, det monument utanför Balliol som hedrar minnet av tre anglikanska biskopar som brändes levande i Oxford 1555 för att de bekände sig till fel sorts kristendom.

Ett av mina sista minnen av farfar var när jag eskorterade honom till hans sista återföreningsfest på Balliol – en middag för forna studenter dit olika årskullar bjuds in växelvis. Omgiven av gamla kamrater som sköt rollatorer framför sig och utrustad med hörlur och pincené blev han igenkänd av en av dem, som tillät sig följande sarkasm: ”Hallå där, Dawkins, rör du fortfarande för Leander?” Han såg en aning ömklig ut när jag lämnade honom där bland de andra i det gamla gardet, varav vissa med störs-

ta säkerhet hade varit med i Boerkriget och därmed var just de som Hilaire Belloc tillägnat sin dikt ”To the Balliol Men Still in Africa”:

Years ago, when I was at Balliol,
 Balliol men – and I was one –
 Swam together in the winter rivers,
 Wrestled together under the sun,
 And still in the heart of us, Balliol, Balliol,
 Loved already, but hardly known,
 Welded us each of us into the others:
 Called a levy and chose her own.
 Here is a House that armours a man
 With the eyes of a boy and the heart of a ranger
 And a laughing way in the teeth of the world
 And a holy hunger and thirst for danger

Balliol made me, Balliol fed me
 Whatever I had she gave me again:
 And the best of Balliol loved and led me.
 God be with you, Balliol men.

Det var med svårighet jag läste det här på pappas begravning 2011 och på nytt 2012, när jag höll ett tal till minnet av Christopher Hitchens, också han en av männen från Balliol, vid Global Atheist Convention i Melbourne. Svårigheten kommer sig av att jag, också i betydligt mer uppslupna sammanhang, är pinsamt lätttrörd när jag läser dikter jag tycker mycket om, och just den här dikten av Belloc är en av de allra värsta.

Sedan farfar lämnat Balliol kom han, som så många andra i släkten, att tjänstgöra i kolonierna. Han blev skogsförvaltare i Burma och vistades långa perioder i avsides belägna delar av ädelträskogen där han övervakade det tunga skogsarbete som utfördes av specialtränade elefanter. Det var

bland teakträden djupt inne i landet som han 1921 nåddes av nyheten – jag föreställer mig gärna att den överlämnades skriftligt av en löpande kurir – att yngste sonen Colyear hade fötts (döpt efter lady Juliana Colyear, mor till den företagsamme Henry som rymde med Augusta Clinton). Han blev så exalterad att han, utan att invänta andra transportmöjligheter, cyklade åtta mil för att ta sig till hustrun Enids sängkant, där han stolt konstaterade att den nyfödde hade ”Dawkinsnäsa”. Evolutionspsykologer har noterat med vilken särskild iver nyfödda granskas i jakt på likheter med släktingar på faderns sida, till skillnad från moderns – av det uppenbara skälet att det är svårare att känna sig helt säker på ett faderskap än på ett moderskap.

Colyear var yngst och John, alltså min pappa, äldst av de tre bröder som alla föddes i Burma och sedan bars omkring i djungeln i moseskorgar upphängda på stänger av pålitligt tjänstefolk, och som alla följde sin far i spåren och tjänstgjorde i kolonierna om än i tre olika delar av Afrika: John i Nyasaland (dagens Malawi), mellanbrodern Bill i Sierra Leone och Colyear i Uganda. Bill var döpt till Arthur Francis efter sin morfar och farfar men kallades aldrig annat än Bill, eftersom han som liten påminde om ödlan Bill i Lewis Carrolls *Alice i Underlandet*. John och Colyear var lika varandra under ungdomsåren, så till den grad att John en gång hejdades på gatan och fick frågan: ”Är du du eller din bror?” (Historien är sann, vilket nog är mer än man kan säga om den kända skrönan att W. A. Spooner, den enda rektor vid mitt nuvarande college i Oxford som gjort sig förtjänt av en -ism, en gång hälsade en yngling på innergården med orden: ”Få se nu, jag kommer aldrig ihåg det ... var det ni eller er bror som stupade i kriget?”) Efter hand som Bill och Colyear blev äldre blev de mer lika varandra (och sin far) medan John blev mer olik dem, i mina ögon. Det är vanligt att utseendemässiga likheter med andra inom familjen eller slakten framträder och försvinner i olika skeden av livet, och det är ett av skälen till att jag finner dem så fascinerande. Det är lätt att glömma att generna utövar sin påverkan under hela livstiden, inte bara på fosterstadiet.

Någon syster blev det aldrig, och det var mina farföräldrar ledsna för. De hade tänkt döpa sitt yngsta barn till Juliana men fick lov att välja hennes nobla efternamn i stället. Alla tre bröderna hade talang. Colyear var den mest studiebegåvade och Bill duktigast i idrott; jag blev stolt när jag hittade hans namn på hedersplats på skolan där jag senare gick själv. Han hade skolrekordet på sprintdistansen 100 yard – något som tveklöst var en tillgång i rugby, där han gjorde en bländande touchdown när arméns lag mötte brittiska landslaget i början av andra världskriget. Hos mig finns inget av Bills idrottsliga talang, men däremot föreställer jag mig gärna att pappa lärde mig att tänka kring vetenskap och att farbror Colyear lärde mig att förklara den. Colyear undervisade vid Oxford sedan han lämnat Uganda och var där vida respekterad som briljant lärare i statistik, ett ämne som är erkänt svårt att göra begripligt för biologer. Han dog i förtid, och jag tillägnade honom min bok *Livets flod* med följande ord:

Till minnet av Henry Colyear Dawkins (1921–1992), Fellow vid St. John's College, Oxford: en mästare i konsten att förklara saker.

Bröderna dog i omvänd åldersföljd, och jag känner stor saknad efter dem alla tre. Jag höll minnestalet vid min farbror och gudfar Bills begravning sedan han avlidit vid nittiotre års ålder 2009.² Jag försökte förmedla tanken att även om briterernas verksamheter i kolonierna rymde mycket som var dåligt så var det bästa faktiskt väldigt bra, och till det allra bästa hörde Bill – liksom hans två bröder och även Dick Kettlewell, som jag återkommer till längre fram.³

Även om de tre bröderna kan sägas ha följt sin far in i den koloniala verksamheten fanns ett arv av liknande slag också på deras mors sida. Deras morfar Arthur Smythies var chefskogsförvaltare i Indien; hans son Evelyn blev chefskogsförvaltare i Nepal. Det var tack vare att farfar och

² Se www.richarddawkins.net/afw

³ Och vars minnesruna jag skrev, se www.richarddawkins.net/afw

Evelyn var vänner, vilket de blev när båda studerade skogsvetenskap i Oxford, som farfar träffade och senare gifte sig med Evelyns syster Enid, min farmor. Evelyn skrev en känd bok med titeln *India's Forest Wealth* (1925) och flera standardverk om filateli. Hans hustru Olive var dessvärre förtjust i tigerjakt och gav ut en bok som hette *Tiger Lady*. Det finns ett fotografi där hon står ovanpå en tiger iförd tropikhjälm och blir klappad på axeln av sin stolte make. Bildtexten lyder: ”Bra gjort, lilla kvinna.” Hon hade nog inte varit min typ.

Olive och Evelyns äldste son, min pappas fåordige kusin Bertram (”Billy”) Smythies, tjänstgjorde även han inom skogsväsendet i Burma och senare Sarawak. Han skrev standardverken *Birds of Burma* och *Birds of Borneo*. Det sistnämnda blev en sorts bibel för (den långt ifrån fåordige) reseförfattaren Redmond O’Hanlon när han tillsammans med poeten James Fenton gjorde den dråpliga expedition som skildras i *Det vilda paradiset*.

Bertrams yngre bror John Smythies bröt med familjetraditionen och blev framstående neuroforskare och auktoritet inom schizofreni och psykedeliska droger. Han är bosatt i Kalifornien, där han tillskrivs att ha inspirerat Aldous Huxley att ta meskalin och öppna sin ”port till andra världen”. För en tid sedan rådfrågade jag honom huruvida jag skulle anta en väns generösa erbjudande att lotsa mig genom en LSD-tripp. Han avrådde. Yorick Smythies, en annan av pappas kusiner, var hängiven sekreterare åt filosofen Ludwig Wittgenstein.⁴ I sin biografi över författaren Iris Murdoch pekar Peter Conradi ut Yorick som den ”helige dåre” som låg till grund för Hugo Belfounder, en av gestalterna i romanen *Eskapad*. Det är svårt att upptäcka likheterna, det måste jag säga.

Yorick ville bli busskonduktör men var, noterade [Iris Murdoch], den ende i bussbolagets historia som inte klarat teoriprovet ... Under den enda körlektionen lämnade körläraren fordonet sedan Yorick vinglat upp och ner på trottoaren.

⁴ <http://wab.uib.no/ojs/agora-alws/article/view/1263/977>